

ĐURO BLAŽEKA

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Podružnica u Čakovcu

Ante Starčevića 55, HR — 40000 Čakovec

E-mail: djuro.blazeka@vus-ck.hr

PRIJEDLOG KONCEPCIJE IZRADA RJEČNIKA POLJOPRIVREDNOG NAZIVLJA U MEĐIMURSKOM DIJALEKTU

Autor predlaže koncepciju izrade rječnika poljoprivrednog nazivlja u međimurskom dijalektu. U uvodu govori o uzrocima slabe zastupljenosti takvoga leksika u dijalektalnim rječnicima i potrebi da se što prije počne stakvim istraživanjima. Predlaže da se obrada takvog leksika napravi po 2 načela: 1. onomaziološko načelo – u člancima naslovljenima po pojedinim značenjskim poljima smisleno se povezuju pojmovi vezani uz naslov 2. semaziološko načelo – leksemi su poredani abecednim redom, a uz prikaz njihovih jezičnih osobina i geografske rasprostranjenosti vodi se računa o tome da rečenične potvrde budu iz poljoprivrednog konteksta. Oba se načela oprimjeruju primjerima iz istraživanaog korpusa. Odabrana su 4 punkta međimurskog dijalekta u kojima je korpus istraživana: Prelog, Donja Dubrava, Podturen, Sv. Martin).

KLJUČNE RIJEČI: *poljoprivredno nazivlje, međimurski dijalekt, dijalektalni rječnici, onomaziologija*

I. UVOD

Rad na dijalektalnim rječnicima pojedinih mjesnih govora kajkavskog narječja u posljednje je vrijeme nešto bogatiji nego što je bio, no još ih je uvijek zanemarivo malo ugledalo svjetlost dana. Zbog toga sada i zaključna ideja koju će sugerirati ovaj rad, a to je izrada usporednog specijaliziranog rječnika kajkavskog narječja koji bi sadržao pojmove vezane uz poljoprivredu, izgleda kao utopija. Brojnost poljoprivrednog leksika u dijalektalnom rječniku ovisi o zapisivačevu i ispitanikovu poznavanju starinskog načina obrađivanja polja i funkcioniranja seljačkog gospodarstva.¹ Vrlo je često riječ o realijama za koje i najupućeniji zapisivač neće

¹ I u najuzornijim rječnicima suvremenih kajkavskih govora poljoprivredni leksik nedostatno je obrađen. U *Rječniku varaždinskoga kajkavskoga govora* to je i razumljivo jer se radi o gradskom i prigradskom govoru. No ni u *Rječniku Gole* poljoprivredni leksik nije preobilan i najveći dio realija spomenutih u ovom radu čitatelj ne može naći. Usp. Lipljin, 2002 i Večenaj-Lončarić, 1997. Vrlo će brzo svjetlo dana ugledati moj Rječnik Svetog Đurđa (pokraj Ludbrega) u kojem mi je informant (gospodin Stjepan Belović) dao 10000 riječi od kojih se vrlo velik broj odnosi na poljoprivredne realije koje nisam zabilježio u Međimurju.

pitati, a i ispitanik neće sam od sebe govoriti o njima. Takav leksik danas najbrže nestaje i njega se sjećaju samo najstariji ispitanici, i to vrlo često s dvojbenom preciznošću. Ne treba napominjati da je posljednji trenutak da se poljoprivredno nazivlje dublje istraži i zabilježi jer sve je manje ljudi s dubokom uživljenošću u pojave koje su se mogle zamjećivati u intenzivnom bavljenju poljoprivredom na starinski način i življenju na relaciji dvorište - staja - polje - šuma. Jedini dijalekt kajkavskog narječja za koji postoji vrlo opsežna leksička građa jest međimurski dijalekt² pa je on pogodan za prikaz koncepcije izrade tematskog rječnika jednog dijalekta vezanog uz poljoprivredu.

Budući da je dijalektologija izuzetno važna pomoćna znanost i za etnologiju i sociologiju,³ istraživanja poljoprivrednog leksika predstavljaju posljednji pokušaj da se ostvari ideja utemeljitelja hrvatske etnografije Antuna Radića da se opiše život hrvatskog seljaštva, otkriju njegovi vrijednosni temelji i upoznaju njegovi običaji (Radić, 1896).

U ovom će se radu pokušati napraviti klasifikacija prema značenjskim područjima i navesti najzanimljivije razlike u poljoprivrednom nazivlju unutar međimurskog dijalekta. Rječnik bi imao 2 dijela: prvi bi bio obrađen po onomaziološkoj metodi, a drugi po semaziološkoj.

I. KORPUS ISTRAŽIVANJA

Pod pojmom poljoprivreda u ovom se radu smatra sljedeće: "Privredna djelatnost koja s pomoću kult. biljaka i domaćih životinja, uz ljudski rad, iskorištava prirodne izvore (tlo, klima) za dobivanje primarnih biljnih i životinjskih proizvoda za prehranu ljudi i stoke te sirovina za preradbu. Dijeli se na biljnu (ratarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo i povrtlarstvo) i stočnu proizvodnju (govedarstvo, konjarstvo, svinjarstvo, ovčarstvo, peradarstvo i dr.)" (Hrvatski opći leksikon, 1996: 779.). Korpus ovog istraživanja obuhvaća i neke psihofizičke pojmove vezane uz takav način života (npr. odnos prema radu, procjena nečije radne sposobnosti...). Jasno je da ovaj korpus ne može obuhvaćati područja kakva obuhvaća Ritz u svojem *Agronomskom rječniku* (Ritz, 1996) gdje su zastupljeni pojmovi koji i u znatno širem smislu pripadaju agronomskoj struci (anatomija, biologija, kemija, mehanizacija...). Zoološko i botaničko nazivlje bit će predmetom istraživanja samo u onoj mjeri koja obuhvaća maloprije spomenutu definiciju pojma "poljoprivreda",

---

² Skupio sam oko 30000 riječi, no zbog velikog broja fonoloških i morfoloških sustava međimurskog dijalekta, još uvijek promišljam konačnu koncepciju njegove izrade. Međimurski dijalekt u cjelini opisan je u Blažeka, 2008. Od ostalih se dijalekata kajkavskog narječja razlikuje po tome što je izgubljena opreka po kvantiteti i modulaciji, a fonološki je relevantno samo mjesto naglasaka. Te su se opreke prefonologizirale u kvalitetu samoglasnika.

³ "Ali dijalektologija može biti pomoćna znanost i za etnologiju i sociologiju, za proučavanje kulture i civilizacije. Dijalektolog može u selu konstatirati da se ljudi danas zaista ne služe plugom. Ako je pak zaboravljena i sama riječ *plug*, on to mora zapisati i za genetsku lingvistiku, jer je *plugf* najvjerojatnije već praslavenski germanizam, a svakako je zajednička riječ germansko-slavenska. Posve je drugačija situacija ako se već radi traktorom. To je činjenica koju genetska lingvistika ignorira, ali dijalektologija kao pomoćna znanost u proučavanju etnologije, bolje rečeno etnografije, mora registrirati i tu činjenicu. Etnografija se bavi lokalnim civilizacijama." (Brozović, 2004: 8)

što znači da korpus zoološkog i botaničkog nazivlja neće biti ni približan onim korpusima koje obuhvaćaju naši najuzorniji specijalizirani rječnici te vrste.⁴

Mnoge sam pojmove pronašao pomoću izvrsnog upitnika za terenska istraživanja stočarskog nazivlja koji je sastavio poljski lingvist Stephen Warchol (Warchol, 1993).

Zanimljivo istraživanje o davanju imena domaćim životinjama napravila je poljska lingvistica Božena Frankowska-Kozak (Frankowska-Kozak, 2002). Rezultati toga istraživanja potaknuli su me da u korpus svojeg istraživanja uključim i vlastita imena davana kravama i konjima.

2. KONCEPCIJA PISANJA RJEČNIKA

Uobičajeni rječnički opisi za mnoge poljoprivredne realije teško mogu biti dostatni, (npr. za najrazličitije dijelove drvenih kola i pluga). Često bi uz objašnjenja bila potrebna vrlo detaljna slika. Ne treba govoriti da bi idealno bilo kada bi u jednoj osobi bili i dijalektolog i agronomski stručnjak, no to je u praksi nemoguće.⁵

U ovom se radu predlaže koncepcija u kojoj bi takav rječnik imao 2 dijela. U prvom bi dijelu rječnika pod pojedinim značenjskim poljima bili članci u kojima bi se smisleno povezali pojmovi vezani uz naslov, tj. pošlo bi se od strukture izvanjezične stvarnosti tako što bi se pojedinim pojmovima pridružili određeni nazivci.⁶ Onomaziološki je pristup nužan jer je dublje razumijevanje mnogih leksema moguće tek u širem kontekstu, a uobičajene rečenične potvrde u rječničkim člancima dijalektoloških rječnika nisu dovoljne. Prijedlog značenjskih polja u koje se svrstavaju leksemi vezani uz poljoprivredu kakav će biti predložen u ovom radu vrlo je uvjetan. Mnogi bi se leksemi mogli staviti pod druge članke, no kompromisi su nužni da bi se uopće počelo raditi. Napominjem da je u ovom radu naveden samo odabrani dio mogućih značenjskih polja, a sva će ostala biti obrađena u većem radu.

Unutar članaka na hrvatskom standardnom jeziku u odgovarajućem sklonidbenom ili konjugacijskom obliku pojavljuju se riječi iz ishodišnog govora koje se odnose na poljoprivredni leksik iz narječja, i to samo kada se spominju prvi put, a kasnije se u članku, ako postoje, navode ekvivalenti iz standarda. Riječi iz dijalekta pisane su dijalektološkom transkripcijom, i to u verzalu. U članku se značenja najčešće donose u navodnicima, a rjeđe kao dio teksta. Značenja u

⁴ Hrvatsko zoološko nazivlje najuzornije je obradio Miroslav Hirtz. Sređeni Hirtzov materijal izdala je HAZU u tri knjige kao *Rječnik narodnih zooloških naziva*, I. knjiga, *Dvoživci (Amphibia) i gmazovi (Reptilia)* (Hirtz, 1928), II. knjiga *Ptice (Aves)* (Hirtz, 1941) i III. knjiga *Ribe (Pisces)* (Hirtz, 1956). Materijal za sisavce nije više dospio srediti. Radi lakšeg snalaženja u ovom velikom djelu izdala je HAZU još poseban *Imenik znanstvenih naziva životinja* (Fink, 1954). Najopsežniji popis hrvatskog botaničkog nazivlja napravio je Ivan Šugar (Šugar, 1977).

⁵ "Među navedenim piscima strukovnih rječnika samo je jedan jezikoslovac (B. Šulek). Podatak svjedoči kako strukovni rječnici ne mogu biti predmetom jezikoslovaca, za to su ponajprije pozvani stručnjaci danih struka, jezikoslovcima pripada pomagačka dužnost. I jedino se u čvrstoj suradnji jednih i drugih može stvoriti valjan strukovni rječnik." (Šimundić, 1975: 126)

⁶ Uzoran primjer onomaziološkog pristupa obradi leksika dao je Piškorec u prikazu germanizama u Piškorec, 2005. Sličan je pristup primijenio i Schneeweis (1960) u studiji o germanizmima u hrvatskom i srpskom s kulturnopovijesnog aspekta.

navodnicima donose se u eitetskom obliku: u infinitivu ako se radi o glagolima, a u nominativu jednine ako je riječ o deklinabilnim vrstama riječi. Ponekad se značenja donose kao kontinuirani dio rečenice. Značenja se ne donose iza riječi iz međimurskog dijalekta kod kojih je za prijevod na standard dovoljna jednostavna fonološka i morfološka prilagodba. Sve to skupa i nije dovoljno da se u članku vide temeljne gramatičke odrednice obrađenog leksika, no one će se detaljno prikazati u rječničkom dijelu. Opisi zanimljivijih jezičnih osobina daju se u bilješkama.

U zagradama se navode ekvivalenti riječi iz ishodišnog govora koji postoji u drugim govorima i mjesta njihove potvrde, i to u eitetskom obliku. Osim raznokorijenskih istoznačnica / bliskoznačnica, navode se i oni ekvivalenti koji se razlikuju zbog različitih pojedinačnih prijelaza fonema, njihova gubljenja ili zbog bilo koje druge zanimljivosti. Ne navode se fonološki srodni ekvivalenti koji se razlikuju po brojnim sustavnim fonološkim razlikama koje su poznate kao izoglose po kojima se međimurski dijalekt dijeli na poddijalekte i skupine (npr. refleks slogotvornog *l*, refleks palatalnog *d'*, postojanje opreke između *l* i *l...*). Jasno, ako u ishodišnom govoru nema leksema za neku realiju, u zagradi se nakon spomenutog leksema u članku navodi govor u kojem je leksem potvrđen.

Rječnička obrada po semaziološkom načelu ide tek nakon onomaziološke. U rječničkom će se dijelu nastojati donositi i što zanimljivije rečenične potvrde iz poljoprivrednoga konteksta. Zbog ograničenosti prostora, u ovom se radu neće prikazati rječnik svih riječi iz dijalekta koje se spominju u onomaziološkom dijelu, već samo odabраних.

Temeljni je punkt preloška skupina (kao predstavnik zapadnog dijela donjeg poddijalekta). Građa je verificirana još u 3 punkta: Donja Dubrava (kao predstavnik istočnog dijela donjeg poddijalekta - DD), Podturen (kao predstavnik srednjeg poddijalekta - PO) i Sveti Martin (kao predstavnik gornjeg poddijalekta - SM). Za lekseme koji nisu potvrđeni u jednom od ta 4 punkta u zagradi se navodi mjesni govor u kojem su potvrđeni.

Jasno je da tako prikazana građa ne garantira potpuni uvid u rasprostranjenost nekog leksema u međimurskom dijalektu jer nije realno očekivati da će se, posebice za arhaičnije lekseme, u svim punktovima gdje se taj leksem možda i upotrebljavao, od ispitanika i dobiti potvrda za njega. No i iz tih će se podataka moći mnogo iščitati: ako je npr. neki leksem potvrđen samo u Donjoj Dubravi (krajnji istok Međimurja) i nigdje drugdje, vrlo je vjerojatno da se on nije upotrebljavao u Svetom Martinu (krajnji zapad Međimurja), jer je mala vjerojatnost da ga nijedan ispitanik u ostala 3 punkta zbog bilo kojeg razloga nije potvrdio. Teoretski je moguće da se neki leksem potvrdi samo u Donjoj Dubravi i Sv. Martinu. U tom bi se slučaju moglo pretpostaviti da se taj leksem nalazio i na području cijelog međimurskog dijalekta, samo što su upravo na njegovim krajnjim točkama nađeni ispitanici koji su ga potvrdili. No to sve i nije presudno jer je to rječnik poljoprivrednog leksika međimurskog dijalekta, a ne pojedinih njegovih dijelova.

3. PRIKAZ POLJOPRIVREDNOG LEKSIKA MEĐIMURSKOG DIJALEKTA PREMA ZNAČENJSKIM PODRUČJIMA (IZBOR)

Odmah treba napomenuti da prikazi ispod pojedinih značenjskih polja nemaju ambiciju prikazati sve lekseme koji bi mogli doći pod pojedini članak već samo one koji su zabilježeni u građi za Rječnik međimurskog dijalekta. Isto tako prikazi koji slijede nemaju ambicije da kvalitetom odgovaraju onima koje bi dao vrhunski agronomski stručnjak. Pomnijim će se istraživanjima za svaki članak naći još mnogo leksema.

Članci u kojima se opisuju poslovi, predmeti i službe kojih danas više nema (osim možda u nekim izoliranim staračkim domaćinstvima) pisani su u perfektu. U opisu realija koje danas nisu u funkciji, ali se njihovi uzorci vrlo vjerojatno mogu vidjeti u etnološkim zbirkama (npr. plug, kola...), upotrebljava se prezent.

Drvo

Zabilježeno je nekoliko termina koji se odnose na pogodnost drva za obradu. *C'imperny dr'čvny* (iz mhd. *zimber*) je ono koje ima vrlo visoku kvalitetu za izradu kvalitetnih stolarskih proizvoda (npr. hrastovo, trešnjevo, bukovo). Najbolje je kvalitete *pytkyren'ičny dr'čvny* "drvo neposredno iznad korijena" koje se upotrebljava npr. za drške od alata (zabilježen je i frazem *pytkyren'ičny čovek* "vrlo otporan čovjek"). Suprotno je *m'ečny dr'čvny* koje je slabe kvalitete, npr. od *typ'ole, j'qlše* "joha" i vrbe.

Drva se pile na *nyg'alama* (SM - *nygarī*), a cijepaju na *t'rčky* (Goričan - *cep'ilek*).

Po šumi se skupljalo *v'čexje* "dijelovi otpalih grana i suharci", a služilo je za potpaljivanje vatre u peći. U Selnici je zabilježen etimološki vrlo zanimljiv naziv za snopove takvih suharaka: *f'ašije* (tal. *fascio* "snoplje").

Gnojenje

Životinjski izmet i uprljani i izgaženi *n'ostryl* "nastor" (SM - *n'ostyl*, PO - *n'ostryr*) nosi se iz štale na *gn'oj* "gnojište". Nije zabilježen pretpostavljeni termin **gnyj'išče*. Septička jama zove se *gr'čezniča*. Svinjac je obično neposredno pokraj gnojišta, a nekada je tamo bio i zahod. Kako bi se njive *pygn'ojile*, u kasnu se jesen gnoj vozi na polje, a *gn'ojščica* "mokraća domaćih životinja skupljena zasebno" cisternom. Gnoj se najprije pobaca s prikolice na oranicu na manje kupove, a zatim se vilama ravnomjerno *resx'iče* "razbacati" po zemlji. Pred tridesetak godina počelo se masovno koristiti i umjetno gnojivo *gl'obus*, kojem je eponim naziv jedne od prvih vrsta umjetnog gnojiva. Za gnojenje umjetnim gnojivom upotrebljava se termin *glybus'erahe*, a nikada *gn'ojene*.

Gospodarski objekti

G'uwny "gumno" (PO - *g'uxny*, SM - *g'unny*, Goričan - *g'una*) jedan je od najvažnijih gospodarskih objekata u svakom domaćinstvu. U njemu se obavljala većina poslova vezanih uz obradu zrelih poljoprivrednih proizvoda. Svako je gumno

nekada imalo dio gdje je stajalo sijeno: *p'orma*. U Selnici je za dio gumna gdje su stajala kola zabilježen naziv *k'olnica*.

Krumpir se preko zime držao u *tr'opu* "plitka rupa u zemlji" jer je u *pel'nici* "podrum" (SM - *pijn'ica*; Hlapičina - *pexn'ica*) dosta brzo počeo klijeti zbog više temperature nego što bi bilo poželjno. Repa se zakopala u *repn'icy*. Žito se čuvalo u *ž'itnici*.

U sklopu staje bili su *pr'ištryšek* "mala šupa koja je služila za odlaganje stelje" i *x'oluf* (mađ. *háló* "mreža") "mjesto u štali gdje se nanosi sijeno, a tek se onda po potrebi stavlja u jasje".

K'otec "svinjac" je obično uz gnojište kako bi se lakše *pysn'ožil* "počistiti". Ta se imenica obično upotrebljava u množini: *k'oci*. U Murskim Križevcima (Republika Mađarska) za prednji dio svinjca zabilježen je zanimljiv naziv *l'imbuš*.

Meso se sušilo u posebno napravljenoj kućici koja se nazivala *saxar'aj* (PO i SM - *suxer'aj*). Nije jasno je li u imenici *saxar'aj* korijen riječi imenica *s'ajxa* "čađa" ili pridjev *s'ux* s pretpostavljenim prijelazom *u* → *a*.

Tyk'ara je bila prostorija u kojoj su se mlatile jabuke radi pravljenja octa.

Grah

Osim leksema *gr'ax* koji upotrebljavaju svi ispitanici, kod starijih ispitanika supostoji i leksem *b'ožyl*. Nekada, kada se nisu koristili herbicidi, sadio se na oranici na kojoj je posađen kukuruz, i to kao međuusjev. Oko kukuruza se omotala *graxul'ina* / *graxur'ina* / *bujžyl'ina* i po njoj se grah penjao. *Mex'una* je omotač kojim je grah (i grašak) omotan. Kad grah dozori i bude spreman za berbu, kaže se da je *v'ēs v mex'uūu*. Grah se bere u *n'osipe* "količina koja kod berbe graha ili kukuruza stane u plahtu". Da bi se omotač graha skinuo, treba ga najprije sušiti na ponjavama, a nakon toga ga se tuče *c'epima* "alat koji se sastoji od jednog štapa dugog 180 cm, za koji je na vrhu zavezan *cep'ič* - kraći štap duljine oko 100 cm".

Od debljih vrsta graha zabilježen je *p'urjak* (Prelog, Kotoriba) i *b'ojs* (Hlapičina).

U Kotoribi je zabilježena vrsta graha *g'eršlec*.

Grah često napadaju *ž'iškī* "žižak - vrsta kukaca štetnika". U PR i DD obično se za takav grah upotrebljava prijedložna konstrukcija *gr'ax je v ž'iškīma*, a u PO i SM atribut *žičn'oti*: *Gr'ax je žičn'oti*.

Kola

Stranice *k'ola* su *dr'ęki* "pune stranice" (mađ. *derék*) i *l'ojtře* "stranice s prečkama". *Dr'ęki* su služili za prijevoz tereta koji bi se inače kroz *l'ojtře* rasuo. Stranice se naslanjaju na držače koje se zovu *ryč'ice*, a glavni podupirač stranica je *v'upyra* (od *v'upratj se* "uprijeti se"). S konstrukcijom kola stranice su vezane *ž'ajderničym* "jak željezni lanac". Vezni dijelovi između životinjske opreme za vuču i kola su *'iga* (SM - *ižica*) i *k'išek*. *Iga* je manja drvena motka koja se kvači za *k'išek* - veću motku. Kao vezni dio između prvih i zadnjih dijelova zaprežnih kola

služi *šv'ora* - dugačko oblo drvo. *V'aňkyš* je dio kola na kojima leže podne daske. *Vert'ě* je dio kola koji pomaže okretanju lijevo ili desno. *R'ut* je poluga uglavljena u prednji dio kola i uz njega su se uprezale krave i konji.

Ľ'uňek je klin u osovini kotača i sprečava da se *kyt'oč* raspadne. *P'ěšće* je centralni dio kotača u kojem se spajaju sve drvene *šp'ice* "drvene prečke koje vezuju osovinu kotača s naplaticima". Gornji dio kotača zove se *platn'ica*.

Kola bez stranica dijele se na dva dijela: *p'rva* i *dr'uga n'oret* (SM - *n'oref*).

Xl'opec je podupirač kola na nizbrdici / uzbrdici koji je držao kola zaustavljena kako bi se vučna životinja mogla odmoriti.

Okvir u koji su uprezale dvije krave zove se *j'orem* (PO i SM - *j'ermen*), a okvir za jednu kravu *j'armec* (PO i SM - *j'ermenek*). *X'om* se zvala jednostavnija konjska oprema za vuču, a *perx'om* kvalitetnija. Ako se oprema za vuču tijekom vožnje ispreplela, reklo se da se konj *prex'omił*. Isti se termin upotrebljavao ako se to dogodilo i kravljjoj zaprezi. Seljak je životinjskom zapregom upravljao *v'ojkama* (PO - *pučaj'aće*).

Prije pojave traktorskih prikolica postojali su *plat'onj*: jednostavnije prikolice bez stranica, a služile su za prijevoz sanduka.

Korov

Prije pojave pesticida i *špr'icaña*, borba protiv korova bila je jedna od najtežih poljoprivrednih poslova. Ako ga je mnogo naraslo, reklo se da je zemlja *sm'etna* ili da je *s'ę dr'oč v dr'očy*. Pejorativno se reklo da je sve *xal'oga* "gustiš, šikara". Uništavanje korova dijelilo se na *p'rvy k'op* koja je bila mnogo napornija i temeljitija od *dr'uge k'opi*. Između *p'rve* i *dr'uge k'opi* prošlo je nekoliko tjedana i korov nije stigao značajnije narasti. Bezopasnije su se vrste korova samo *pošterl'encale* "sasjeci biljku na samoj površini", a tvrdokornijem se korovu sjeklo korijenje. Jako veliki korov sjekao se velikim nožem koji se zvao *srp'ača*. Završni posao u svezi uništavanja korova kod kukuruza i krumpira bio je *uğr'inañe* "povisivanje brazde i pravljenje dubljih klanaca između njih". Na taj se način i osiguralo da se zemlja prebrzo ne suši.

Korov se može podijeliti na onaj koji je stoka htjela jesti i onaj koji zbog gorkog okusa nije htjela.

Per'ika (višegodišnji travni korov; *A. repens*) je bila najtvrdokorniji korov. Ona se čak nosila izvan oranice i palila jer bi inače iz posječenih ostataka vrlo brzo ponovno izrasla. Njezin je korijen izuzetno čvrst i trebalo je uložiti mnogo fizičkog napora da je se posiječe. Nešto manje tvrdokorni korovi bili su *kyt'rva* (jednogodišnji travni korov; *Echinochloa crus*) i *gr'inta*. Bezazleniji korovi su *čr'evac* koji se koristio za prehranu svinja (*Stellaria media*) i *sl'ok* (DD - *l'ilek*; *Convolvulus arvensis*) koji opleće biljku. Neugodan je po bose noge bio *štr'ičak / 'oset* (vrsta bodljikavog korova; *Arctium*). Ako se *l'obudj* (*Chenopodium Album* L.) dopustilo da previše izraste, stabljika joj je postala tako tvrda da se nije mogla motikom posjeći.

Pšenicu je napadala *sn'et* "smrdljiva snijet" (*Tilletia spp.*). Uz pšenicu je često rasla i *r'osula* "rosulja" (*Agrostis tenuis*) koja spada u nježnije vrste korova. Dovoljno ju je bilo taknuti motikom i već je bila posječena. Već zreo kukuruz napadala je mjuhurasta snijet (*Ustilago maydis*) koja se nazivala *s m'akum g'ibanica*. Djeca su ga voljela gnječiti nakon čega su im ruke bile crne.

Od korova koji su rasli po oranicama potvrđeni su još *j'ermen* (*Anthemis arvensis* L. *subsp. arvensis*), *ml'jećec* "mliječac", *šč'of* "ščav" (*Rumex obtusifolius* - ima vrlo široke listove i stoka ga nije smjela jesti jer bi joj naškodilo) te *smrd'jećnak* i *l'asec* kojima nisam uspio pronaći ekvivalent na standardnom ili latinskom jeziku.

Krumpir

Za krumpir u većini govora MD supostoje 2 imenice: *krump'iger* i *kalamp'iger*.⁷ Kod pomurskih Hrvata potvrđen je oblik *kulump'iger*. Bolji se krumpir *ust'ovlja* za *s'eme* (*semen'otij kalamp'iger*). Kako bi se zaštitio od *zl'atica* "krumpirova zlatica", treba ga *pusul'iti* ili *pupr'ošiti* odgovarajućim pesticidom. Siromašniji su ih seljaci nekada *pub'iralij* rukama. Krumpir se ide *sk'opati* "kopanjem vaditi iz zemlje" tek nakon što se posušena *c'ima* "izbojak stabljika" pokosi. Kod *sk'opaña* motikom treba paziti da se ne zasječe.⁸ Zasječeni se krumpir stavljao na posebnu hrpu kako bi se on najprije potrošio. Ako je zima toplija, krumpir u trapu proklije pa mu treba *uptrg'ovatij kl'ičje* "skidati klice". Ako se smrzne, postane *vud'enij* "vodenast" pa nije više ukusan. Za krumpir koji je izvana poprimi zelenu boju kao znak pokvarenosti iznutra kaže se da je *pr'umpnat*. (Belica)

Kukuruz

Bolji klipovi *kr'uze* (DD, PO i SM - *kur'uza*) ostavljali su se za sjeme (*kr'uza semen'ica*). Takvi su se klipovi posebno sušili i pazilo se da se ne bi ni na koji način navlažili. Ako je za vrijeme *sad'itve* "sjetva" bila suša, sjeme se moralo *nar'esiťi* "ostaviti sjeme neko vrijeme na vlažnom mjestu" kako bi se nadulo i lakše prokljalo. Nakon borbe s korovom (*v. Korov*) trebalo je posjeći *z'olesnice* "izdanak kukuruza koji je počeo rasti odmah do drugog izdanka" kako ne bi nepotrebno uzimale hranjive tvari ostalim izdancima. Neki su ekonomičniji seljaci pričekali da izdanci narastu do određene visine i tek ih onda sjekli kako bi ih mogli iskoristiti za prehranu stoke. Takva se stočna hrana naziva *kr'uzničum*. List stabljike kukuruza zove se *kruz'ina*. *Kruz'ina* je vrlo oštra i seljaci su se često na nju porezali. Ako se iz nekog razloga (najčešće zbog dugotrajnih kišnih razdoblja) nije uspjelo posaditi kukuruz ili je prvi usjev propao, u lipnju se sadila *jel'enska kr'uza*. Iako danas ima mnogo industrijskih vrsta kukuruza, u razgovornom se jeziku za sve takve vrste kaže da je *xibr'it*. Te se umjetne vrste po okusu i mirisu ne mogu mjeriti s *pećen'icum* čija je *l'ot* "klip kukuruza" mnogo sitnija.

⁷ U MD (posebice u DP) česte su disimilacije likvidnih konsonanata, i to s dosta primjera u oba smjera: *r > l i l > r*. Ta je pojava česta i u mađarskom jeziku: "Die Konsonanten *r* und *l* wechseln untereinander im Ungarischen ziemlich oft. Es gibte einige Wörter, in denen ohne sichtlichen äußeren Anlaß das eine für das andere eintritt. So wird dt. *Panzer* im Ungarischen zu *páncél*, lat. *Catxarina* zu *Katalin*, aber auch umgekehrt, aus. lat. *Elizabetx* wird *Erzsebet*." (Hadrovics, 1985: 51)

⁸ Za razliku od krumpira koji se iskapao, repa i cikla su se *p'ukale* "čupati".

Smatra se da će kukuruz dobro uspjeti ako se *zm'ete* "narasti do potrebne veličine – o klipu kukuruza" do blagdana sv. Lovre (izreka *K'aj se du Luvr'eća zm'ěće, t'ō se i v kružn'ok m'ěće.*). Ide se brati kad mu *l'osi* "nit na vrhu klipa" postanu crni, kad se *lušć'ine* "komušina" osuši i kad počne otpadati prah sa stabljika (*S'e se pr'oš'i v kruži.*). Taj prah izaziva svrbež kod berača. Stabalce kukuruzne stabljike zove se *b'etva* (SM - *b'otva*). Kukuruz se brao u *n'osipe* "količina koja kod berbe graha ili kukuruza stane u plahtu". Kad je *n'osip* postao težak, isipavao se na *k'upce*. Istovremeno se i želo *kurz'ine* "kukuruzovina" kako bi se njime od kiše zaštitili *k'upci* do trenutka odvoza kući. Pobrani se kukuruz odvezio kući tek nakon što se cijela njiva pobrala.

Nakon što se kukuruz dovezao kući i istresao na gumno, ukućani i susjedi su se skupili i *tr'ebil'i*⁹ "skidati komušinu" (SM - *l'upati*) do ranih jutarnjih sati. Taj se događaj zvao *treb'otva*. Komušina je služila za pletenje *c'ekera*" otvorena torba za ručno nošenje namirnica". Kad se skinula komušina, kukuruz se nosio u plahnama u *kružn'ok* "kukuruznjak" s kojeg se prethodno skinuo dio crijepa (danas se to radi *lev'atwrom* "elevator - transporter kukuruza u klipu"). Kukuruznjak stoji na kamenom postolju koje se naziva *puć'ekima* (DD - *bab'ine*). Kad se kukuruz u kukuružnjaku do kraja osuši, postupno se prema potrebi u manjim količinama prema potrebi iznosi na guvno i *r'užži* "kruniti" (SM - *l'uščiti*). To se nekada radilo jednostavnim strojem koji se vrtio rukama - *ružž'olkum* (SM - *ružž'or*). *Kuč'eni* (PO - *r'ucek*, SM - *b'at*) "okomak" su se nakon toga *ubružž'evali* "rukama skidati preostalo zrnje s okomka". Okomci još i danas služe za loženje, a u starim vremenima i za higijenu nakon vršenja velike nužde. Za prehranu stoke kukuruz se *ž'rmla* "krupno mrviti" pomoću stroja koji se zove *žrml'aća*.

Kurz'ine "kukuruzovina" se nakon branja kukuruza poželo (danas se zaorava). *G'ožvama* "vrbova grana" (PO i SM - *puvr'ęslu*) su se požete stabljike svezale u snopove, a od njih privremeno (do prijevoza kući) napravile cjeline koje su zvale *st'oviće* (DD - *petr'ęnec* SM - *xr'oštava*, Kotoriba - 'osterf). *G'ožve* su se prije žetve u močvari *nar'ęzale*. Tada ih se kod kuće namočilo i onda *st'okly*. Novaca za konopac nije bilo, a *g'ožve* su uostalom bile i mnogo čvršće od njega. Kada se kukuruzovina dovezla kući, složila se u veliku cjelinu koja se zvala *k'ozlića* (SM - 'oslića). Kukuruzovina je uglavnom služila za *n'oštul* (SM - *n'oštil*; u PO - *n'oštir*), a kod siromašnijih i za prehranu stoke. Rezala se napravom koja se zvala *sećk'ara*.

⁹ Zanimljivo je da usprkos tome što se taj posao naziva *treb'otva*, za omotač kukuruza koji se skine kaže se *lušć'ina*. *Tr'ębe* se i orasi, grah, grašak, a njihovi se ostaci zovu *treb'ine*.

Kvaliteta ploda i rodnost

Ako se neki plod slabo razvije uslijed bolesti, ispitanici će reći da je *xitv'qlen*¹⁰. Taj je atribut vezan isključivo za biljke. Zanimljiva je fonološka razlika između *jal'ovi* i *xal'ovi*. Ako ne može imati teliće, za kravu se kaže da je *jal'ova*, a za neplodnu zemlju da je *xal'ova*. Glasovna promjena *j > x* u drugom primjeru vjerojatno se dogodila zbog potrebe da se razlikuju atributi koji se pridaju živom i atributi koji se pridaju neživom. U DD pridjev *x'užavi* koristi se za u manjoj mjeri bolesne biljke (*N'aša kur'uza je n'ekak x'užava*). Za crvljivo voće kaže se da je *kuč'ivu* (PO - *kuč'ivu*). Uslijed vrućine poljoprivredne kulture *v'exnejū* "venuti" (*S'ę je na v'rtū puv'exjenū ud vruć'ine*).

Za slabo razvijeni grah reče se da je *k'izlek* (njem. **Kies** "riječni šljunak"), a pridjev je *k'izlaf*. Ako su kupus, kelj ili zelena salata dobro razvijeni, reći će se da su *lapušn'oti* (*Šal'ota je l'ępa lapušn'ota*). Za slabo razvijene plodove kukuruza reći će se da izrasli *sp'itki / f'icleki*¹¹ (SM - *f'icirek*; DD - *f'ofulek*).

Najsitniji krumpir naziva se *svińšč'ok* jer se obično kuhao svinjama. Slabo razvijeni luk naziva se *šal'utlin* (Kotoriba - *šč'ętkec*).

Termini *p'rvij i drugi kl'as* obično se upotrebljavaju za imenovanje kvalitete kukuruza i krumpira.

Kad voćke toliko rode da voće samo popada, kaže se da je sve *puřar'acanu* po zemlji (*S'ę su j'abuķe puřar'ocane d'oli*). U Štrigovi je zabilježen glagol *k'opati* u kontekstu padanja zrelog ili bolesnog voća (*J'abuķe k'opleju z d'ra*).

Lan

L'ęn dozrijeva krajem lipnja i kod branja slaže se u *r'okuveti*. Kako bi se odvojilo zrnje od klasja, *rixl'alū* se na *rixli* "drvena greda s više drvenih češljeva". Svako je gospodarstvo na pašnjacima imalo *l'ęnskw grabū* - jamu u kojoj se cijele godine zadržavala voda. U njima su se stabljike lana namakale oko dva tjedna. Kako bi bile uronjene u vodu cijelo vrijeme, na njih se stavljao teret (drva i *p'qžje* "iskopane velike grude zemlje"). Nakon toga su se stabljike pažljivo rasprostrle po livadi kako bi se sušile nekoliko dana i nakon toga odvezle kući. Odvajanje *puřd'ęra* "tvrdi dio stabljike lana – potpuno nekoristan" odvijalo se u 3 faze:

¹⁰ *-xitv'qlen* (**hivtelen; hitvány** "sraman, nečastan; jadan") – Za taj pridjev Hadrovics kaže da je u hrvatskom jeziku zabilježen samo kod Pergošića, i to u značenju za moralnu iskvarenost (*na stegovanje i pokaranje xudix diel xitválnih udi* Perg 21), a to je značenje potvrđeno i u govorima pomurskih Hrvata. Stariji ispitanici iz Goričana nisu potvrdili upotrebu u kontekstu moralne iskvarenosti, već samo slaboga fizičkoga razvoja, i to za ljude, životinje i biljke (*Xitv'qlna d'ęca su se skr'ivala v x'iži*. "Bolesna su se djeca sakrivala u kući." – Misli se na djecu s osobitim potrebama od rođenja; 'Ak je t'ęle b'ilū xitv'qlnu, pr'odalismū ga. "Ako je tele bilo bolesno od rođenja, prodali smo ga."; 'Ak su se n'ę puřb'ale z'l'atiće, kalamp'ęr je b'iu xitv'qlen. "Ako se nisu pokupile krumpirove zlatice, krumpir je bio vrlo sitan."). Kod mlađih ispitanika taj je pridjev isključivo ograničen samo na poljoprivredni kontekst. (Blažeka, 2006: 21-22)

¹¹ Druga reg. inačica ove riječi jer *fitzcxen*. Obje presemantizirane umanjnice tvorene su od *fitz*, m., koja u suvr. njem. ima dva značenja: "zamršeno klupko" i "uzbuđenje, srdžba, napor." Prema Klugeu riječ *fitze* u gornjosas. znači "konac", a pov. inačice su srvnj. *fizza* u značenju "skup konaca odvojen pri namatanju od drugih i samostalno povezan". (Piškorec, 2001: 232)

1. Najprije su se stabljike *t'okle t'okačem* na panju: njime se odvojilo do 50% *puzd'era* ", a također se postigla određena gipkost stabljike. 2. Na *t'rljici* "veliki drveni sjekač koji je stajao na drvenom stalku" su se stabljike *t'rljile* kako bi se dalje skinuli lošiji dijelovi. 3. Posljednji ostaci *puzd'era* uklanjali su se *um'ikašem* "češljanje" na *umik'očju* "čelični češalj". Nakon toga su ostale 3 klase materijala za daljnju preradu: *puv'esmu*, *xudn'ik* i *truj'ača / trujačn'ok*. Od *xudn'ika* i *truj'ače / truj'očnaka* izrađivale su se *puh'ove* (v. **Oruđe i predmeti različite namjene u životu seoskoga gospodarstva**), a od *puv'esma* se proizvela vrlo fina tkanina za odjeću.

Njiva

Neki se poslovi, poput kopanja ili branja na njivi, mogli, ovisno o vremenu koje seljaci imaju toga dana, obavljati ili samo na jednom njezinom dijelu – na *fal'ate* ili po cijeloj površini – *d'il'enc'e / vd'ile* (*P'emju z r'edum d'il'enc'e, a n'ig na kum'ode.*). Nekada su bile vrlo burne svađe oko *m'eže / m'eje* (danas je malim posjednicima problem ustupiti nekome zemlju na besplatnu obradu kako ne bi plaćali kaznu zbog neobrađivanja). Kako bi međa između oranica bila što jasnija, susjedi su znali *skl'inždrati* među, tj. iskopati vrlo duboku jamu između oranica. U Sv. Urbanu zabilježen je izraz za granicu između dva šumska posjeda: *l'eša*. Krajnji dijelovi oranica zovu se *vr'otij / p'ovrtek* (SM - *vrtn'ica*). Zemlja je na njima tvrda jer se tamo okreće s mehanizacijom (nekada s vučnim životinjama). Dosta je svađa bilo oko pristupa oranicama. Susjedi su morali tolerirati *pristupl'eña* (*pr'esek* u Podturnu) "mjesto na oranici na kojem se susjedu tolerira gaženje usjeva kako bi mogao ući na svoju njivu". *V'uklenki* su redovi koji ne idu cijelom duljinom oranice, već se nepravilno pojavljuju na jednom njezinom dijelu i isto tako nestaju. Njih su voljela djeca okopavati jer su s njima bila brzo gotova. Suprotno od *v'uklenki* su *vd'ilni r'edi*, tj. oni koji idu po cijeloj oranici. Zadnja 2 reda na svakom kraju oranice nazivaju se *skr'odni r'edi* (Orehovica - *p'orta*).

Ako je zemlja bila puna *krt'inaka / krtuv'inci*, išlo ih se puniti vodom kako bi ih se istjeralo. Trava pored *p'oľskug p'ota* "neasfaltirani put koji je vodio na polje ili šumu" i u njegovoj sredini nazivala se *gr'iva* (Križovec - *ujnki*).

Mjerna jedinica za zemlju je *m'ekuta* (oko 1600 četvornih hvata). U razgovornom je jeziku *m'ekuta* jedna oranica, bez obzira na veličinu: *Imam p'et mek'ot z'emle*. Površina obrađivane zemlje rjeđe se izražava u *kl'aftrima*. Zemlja se mogla obrađivati na *r'endju*, tj. uz zakup. Ako se naslijedio dio neke oranice, taj se dio nazivao *vž'ivahe* "nasljedni dio".

Z'orany zemlju se *vl'očiju* "branati, usitnjavati zemlju" (SM - *bran'oritij*) *br'onum* "drljača". Drveni dio brane je *bran'išče*. Nakon usitnjavanja zemlje trebalo je motikom *t'rtij gr'udje* "razbijati sasušenu stvrdnutu zemlju" (Donji Vidovec - *kv'oncati*). Nakon toga se *j'amičjuvalu* "praviti jame u koje će se saditi". Neki su kopali *z'emlju na sl'oge*, tj. slagali brazde zajedno kako bi se na njihove rubove stjecala voda.

Nakon sjetve trebalo je *dr'opati / p'orati* "mrviti korov između redova na oranici" (Podbrest - *šereb'osati*) *dr'opačum* (Podbrest - *drap'uļa*).

Stariji ispitanici razlikuju vrste zemljišta. *Dn'ika* je slabo kvalitetna zemlja u neposrednoj blizini močvare. *M'eķa* je kvalitetno zemljište koje ima dosta vlage.

Kvalitetna zemlja crnica nazivala se *grušn'ica*. Pjeskovito zemljište ili pjeskoviti dio oranice zove se *pr'egur*. Takva je zemlja bila *xal'ova* (v. **Kvaliteta ploda i rodnost**). Zemlje još i danas imaju svoje nazive, npr. *K'rčevina*, *S'očuva*, ...

Ako padne mnogo kiše, zemlja je *m'exka* / *m'efka* i ne može se barem nekoliko dana obrađivati. Seljaci su to znali, no u grižnji savjesti zbog izgubljenog vremena, neki su je ipak išli kopati pa je u tom kontekstu zabilježen pejorativni glagol *terl'užiti* "kopati previše vlažnu zemlju". Problem može nastati ako za vrijeme nicanja biljki vlada velika žega, a onda uslijedi jak pljusak i nakon njega se žega nastavi. Od tako na brzinu osušene zemlje najprije nastane *ml'oj* "od kiše uzdignuta zemlja nalik pjenu", a nakon toga se zemlja jako stvrdne pa nastane *šk'rlyt* "jako stvrdnuta zemlja" (u M. Središću zabilježio sam pridjev *škrlutn'oṭi*; *škrlutn'oṭa z'emla*.). Takvu su zemlju seljaci morali usitnjavati ('*Idemu vl'očiti ka z'ememu škrl'uta*.) kako bi opet bila *r'oxa* "rahla". Ako ne uslijede velike žege, nekoliko dana nakon kiše zemlja postane *v'uxka* i vrlo ugodna za kopanje. Za vrijeme velikih vrućina za traktorima se diže prašina koja se naziva *m'ex*. Ako dugo nema kiše, kaže se da je sva zemlja *zas'exnena*.

Oranice se nazivaju i prema kulturi koja raste (ili je rasla) na njima, npr. *kalamper'išće* "zemljište na kojem raste krumpir", *len'išće* "zemljište na kojem raste lan", *rep'išće* "zemljište na kojem raste repa". *Strn'išće* je polje nakon žetve. Neobrađena zemlja je *pušč'ina*. Posječeni dio šume je *pus'ek*.¹²

Odnos prema radu

Zabilježeno je nekoliko leksema kojima se izriče pejorativnost ili blago samosažaljenje zbog teškog rada: *x'rmbati* "općenito teško raditi"; *terl'užiti* "kopati po vlažnoj zemlji"; *štrl'encati* "površinski kositi; bezvoljno kositi"; *štrap'ac* "teški rad"; *štrapac'erati* "s mukom pješačiti, najčešće doma nakon cjelodnevnog teškog rada na polju" (njem. *strapazieren*). Frazem '*iti na d'erw* znači "ići na vrlo težak poljoprivredni posao". U Belici je potvrđena imenica *vž'ikan* kojom se naziva osoba koja je odmalena naviknuta na težak rad na polju.

Neuredno razbacane poljoprivredne alatke i naprave nemarnijih gospodara susjedi posprdom nazivaju *puṛud'eljem*.

Odnos prema plodovima nekada je bio vrlo primjeren i pazilo se da ništa ne propadne. Sirotinja je išla na bogataške zemlje *p'aprikuvati* (Goričan - *p'aprekuvati*) "pabirčiti, paljetkovati" nakon žetve ili branja kukuruza. Takvih je ostataka posebno bilo nakon kombajna. Bogataši se nisu ljutili zbog toga jer su i oni imali osjećaj da je bolje da netko iskoristi ostatke nego da propadnu.

Oruđe i predmeti različite namjene u životu seoskoga gospodarstva

Najviše je zabilježeno naziva za prečke na *l'oṭri* "ljestve": *kuz'olec* (PR), *frlec* (DD), *l'upec* (PO, SM).

Pl'oṭa / *pl'oṭa* se u rječnicima definira kao *puh'ova*. No to nije isto: *pl'oṭa* je manja i napravljena od finijeg materijala i služi za nošenje sijena, branje kukuruza i

¹² U Podturnu ta imenica znači i nerastove mošnjice.

graha... *Puñ'ova* je mnogo veća i napravljena od mnogo lošijeg materijala (*v. Lan*). Ona se rasprostrla pred gumnom ili u njemu i služila je za različite namjene, npr. sušenje različitog zrnja, *r'užžehe*, *trebl'otva*, *t'očehe*...

Nekoliko je naziva u međimurskom dijalektu zabilježeno za drveno ili željezno rašljasto oruđe s dugom drškom i s više drvenih ili željeznih krakova na vrhu za nabadanje trave, sijena, slame i dr: *r'asuxe* (PR), *r'asuve* (PO), *r'asve* (Peklenica), *v'ile* (SM); *r'osule* (Donji Vidovec).

Držak poljodjelskog oruđa (motika, sjekira, kosa, lopata, vile) zvao se *tupur'išće* / *pur'išće* / *št'il*. Ono treba biti napravljeno od najkvalitetnijeg drva jer bi inače brzo puknulo. Kako bi se željezni dio oruđa učvrstio s *tupur'iščem*, između se treba nabiti tanji poduži komad drveta: *z'ogvuzda*.

Kys'aća je vrsta lopate kojom se sijeku repa, cikla i *c'ukurica* "vrsta crvene repe za stočnu prehranu".

Kako bi krupnije voće (jabuke, *xr'uške* "kruška", *k'utihe* "dunja") ostalo očuvano i do proljeća, treba se *ubr'ati* pomoću *ubir'oća* kojim se pojedini komadi voća spuštaju na zemlju. Ako voće samo padne na zemlju, onda *se st'oće* "natući se" i brzo propadne ako se odmah ne pojede. *Ubir'oć* je dulji štap na koji se stavi konstrukcija s drvenim zupcima od desetak centimetara u koju voće upadne i nakon toga se spusti na zemlju. Za trušenje voća (*tr'ošehe*) služi *dr'ošec* "dugački čvršći obrađeni komad drva" (SM - *dr'ožec*).

Plug

Grd'elnica je lanac na plugu. On spaja *gr'edel* "drvene ručke koje je orač morao držati kako bi upravljao plugom" s *urn'icama* "nosivi dio pluga koji omogućuje njegovu pokretljivost i spajanje s vučnom stokom" (Goričan - *pubeg'ole*). Dubina oranja regulirala se stavljanjem *gr'edela* u različite rupe. *L'emeš* je dio pruga koji pravi brazdu. *J'otkum* se uklanjao nakupljeni korov i zemlja na plugu (*Puj'otkaj j'otkum pu pl'ugu, p'unu ti se z'emle drž'i na pl'ugu!*)

Sijeno

Prije *kys'idbe* na *senyk'oši* (SM - *šnyk'oša*) trebalo je ručno ukloniti *šč'unca* "mrazovac" (ŠT - *č'unek*) jer je zbog svojih otrovnih sastojaka mogao naštetiti stoci. Kosu je trebalo *kl'epatj* "oštriti". To se radilo na *klep'olnici* tako da se kosinu oštrice stavilo na *b'obicy* "metalni stalak" i *klep'očym* "čekić za oštrenje kose" udaralo po njoj. Dijete je moralo držati *kys'išće* "drveni dio kose" kako bi odrasli mogao držati metalni dio kose i priljubiti je uz željezni stalak. Kosa je za *kys'išće* pričvršćena *r'inčecym* "metalni držač".

S'eny se išlo kositi rano ujutro kako bi se izbjegle vrućine. *Kys'oči* "kosac" su oko pasa imali zavezane *vyd'ere* "šuplji kravlji rog u koji se natakala voda kojom se navlažio brus". Kosilo se u *pl'ošte* koji su se slagali u *sl'ogyve*, a oni su se dalje slagali u *k'upce*. Pokošena se trava trebala mnogo puta vilama *r'ošiti* "razbacivati po sjenokoši" kako bi se što prije osušila. S istom se svrhom često i *ubr'očala* / *brn'očala* "okretati" kako bi se osušila sa svih strana. Ako se sijeno ne bi dovoljno osušilo, brzo bi u sjeniku *spl'eshnivly* "opljesnivjeti", pocrnjelo i izgubilo dobar

okus. Zbog toga se svaku večer pokošena trava trebala *pyk'upčati* u *pl'ošnice*. Ako su se spremale višednevne kiše, te *pl'ošnice* su trebale biti što veće i više.

V'os sijena morao se učvrstiti sa *ž'rti* "duga drvena oblica kojom se steže sijeno, slama ili sitno granje s gornje strane voza, leži usporedno nasuprot srčanici s donje strane kola". Sijeno se na voz bacalo posebnim drvenim vilama, a ostaci su se *zyb'ačili* "skupljati sijeno ili sitne otpatke vilama" drvenim *zyb'ačama*.¹³

Gut'ova "otava" se kosila u kolovozu.

Za livadu je u D. Vidovcu zabilježen leksem *l'iberda*.

U Murskim Križevcima zabilježen je naziv za jesensku suhu travu na krajevima oranica: *star'ihava* (Gadany, 1993: 48).

Službe

Prije 2. svjetskog rata na bogatijim su imanjima postojale različite službe. *B'iryš* (SM - *b'iryf*) je upravitelj grofovskog imanja. On je određivao koliko će se *p'ovuri* (u novije se vrijeme koristi termin *tež'oki*) uzeti za nadnicu i kolika će biti *f'ura* "radna skupina u vrijeme velikih poljskih radova". *P'ovure* su nadgledali *pal'eri* i vrlo oštro odstranjivali one koji slabo rade. Bogatiji su posjednici na svojim vinogradima imali kućice u kojima su živjeli *vencel'eri* "čuvar vinograda" (Štrigova - *vıncel'gr*, DD - *xaj'd'uk*, Goričan - *p'ostur*). Volovima nije bilo lako upravljati pa su se za njih unajmljivali *'ošturuši* "gonič volova". (PO). Čuvari svinja zvali su se *kan'osi* (Mala Subotica - *xaj'os*). Polja su čuvali *pyl'ori*. Krave je na pašnjaku pazio *čurd'oš* (Kotoriba - *čerd'oš*). On bi išao oko 5 sati ujutro, trubio u kravski rog i skupljao krave. Mladim junicama i bikovima privezao je na njušku ježevu kožu s osušenim bodljama prema van kako ne bi na paši sisali krave.

Transport poljoprivrednih plodova s oranice

Zanimljiva je opreka između glagola *pel'ati* i njegovih kompozita te glagola *vuz'iti* i njegovih kompozita. *Pel'ati* se odnosilo na prijevoz životinjskom zapregom, a *vuz'iti* na prijevoz traktorom: *Kr'ave su k'omaj p'ełale v'oza. I C'egli d'ien smu v'ozili d'rva s g'oji s tr'akturum*. Količina koju su životinje mogle povući i koja je stala u kola je *pel'oj*. V'os (deminitiv *vuz'ič*) su visoko natovarena zaprežna kola (sijenom, kukuruzovinom, slamom, drvima). Ako je seljak prečesto *nakl'ol* (*nakl'ošti* "natovariti") *v'oza* ili *pel'oja*, životinje su se previše opteretile i radni vijek im je bio mnogo kraći. Ono što se može prevesti traktorom naziva se *t'ura*. Po *p'ol'skum p'otu* iza kola (nekada) i prikolica ostaju tragovi koji se nazivaju *kulum'ijama*. One su nekada bile vrlo korisne jer ako su se dobro utrle, životinje su morale ulagati manje napora za vuču. Ako je bio blatnjav put, konjima se *sv'ezao r'ep* da im se ne uprlja.

Tal'ige (SM - *tel'ige*) nisu kao u standardnom jeziku "zaprežna kola koja obično vuče jedan konj"¹⁴, već "drveno prijevozno sredstvo na jednom kotaču s dva drvena

¹³ Važno je napomenuti da su i *r'asyxe* i *zyb'ače* za sijeno bile drvene jer bi s metalnim oruđem bilo teško raditi poslove sa sijenom. Naime, metal bi čvršće prionuo uz sijeno. Na gospodarstvima postoji istoimeno oruđe od metala, no ono ima drugu funkciju: metalnim *zyb'ačama* se skuplja otpad od drva i lišće, a metalnim *r'asyxama* se nosi gnoj i skuplja svježa trava.

¹⁴ Šonje, 2000: 1240

držača s prednje strane pomoću kojih čovjek gura". One su uglavnom služile ili za prijevoz tereta s vrta ili *kr'uzniče* i pokošenog korova s oranica koji su služili za prehranu životinja. Gnoj se prevozio *tr'oglama* – od *tal'iga* su se razlikovale jer su sa strane bile postavljene daske i služile su za prijevoz tereta koji se mogao rasuti. Danas se za takve poslove upotrebljavaju *t'očke* "ručna metalna kolica s jednim kotačem i dvije ručke za guranje".

Pojam kočenja u prijevozu životinjskom zapregom nije poznat u nizinskom dijelu Međimurja, no u brdskom dijelu Međimurja (područje gornjeg poddijalekta) bilo je vrlo važno *žl'ojfati* "kočiti" kola kako bi se krave odmorile na nizbrdici ili uzbrdici.

Vinograd

Vinogradarska tradicija mnogo je izraženija u brdskom dijelu Međimurja (područje gornjeg poddijalekta) gdje mnogo ljudi ima *gur'ice* u kojima se nalaze *kl'eṭi*. Zbog toga će svi primjeri iz ovog odjeljka biti iz Svetog Martina.

Br'ojda je drveni nosač trsa. *G'oumbeki* su pupovi na trsju. Kako ptice ne bi pojele grožđe, u vinograd se stavljaju *klup'oci* "naprava koja pravi buku". *P'otpraṅa* je drveni podupirač trsa. *P'uta* (Stanetinec - *c'ufta*) je drvena posuda za nošenje grožđa iz vinograda do klijeti gdje se ono *kv'eždra* (PR, DD i PO - *gv'eždrati*) u *kv'eštri* (PR, DD i PO *gv'eždra*). Nakon toga *m'ošt* pomoću *lakuṅ'ice* "posuda koja služi kao lijevak" toče u *l'agef* "bačva". Ocijeđeno se grožđe stavlja u *pr'ešū* i *pr'eša*. Za pročišćavanje bačvi koristi se *žv'eplū* "sumpor".

Od vrsta grožđa zabilježio sam *ezib'eḷū* "izabela", *uṭ'eḷū* "otelo", *djvl'ok* i *gṭel'qr* "gotelar".

Vrtne kulture i njihova obrada

Ako je vrt dulji, na jednoj se polovici sadi krumpir ili kukuruz. Druga polovica služi za sađenje povrtnih kultura: *gr'ošec* "grašak" (SM – *gr'ošič*), *kap'usta* / *z'eḷe*, *k'eḷ*, *šp'arglīn* "šparoga", *v'ugurek* "krastavac", *m'rkva*, *l'uk*, *p'aprika*, *petr'ožul* "peršin" (SM - *petr'ožel*), *par'adajs*, *šal'oṭa*, *matuṽ'ilec* (PO - *rep'inclīn*), *gr'axur* "grahorica". Svaka kultura ima svoju *gr'ediču* "komad obrađene zemlje". *Xr'eṅ* / *turm'on* slobodno raste kao korov.

Uz samo se dvorište često nalazi *p'ovrtē* / *vrč'ok* (SM - *v'rček* / *g'artlič*) "obrađiva površina vrlo malih dimenzija".

Vrtne se površine *št'ixaju* "usitnjavati" *št'ix'ačūm* "posebna vrsta lopate za usitnjavanje".

Prije sađenja *parad'ajza* "rajčica" (Mala Subotica - *pered'ajs*) najprije treba pripremiti *kuḷ'iče* "grubo obrađeni štap" i *nak'oḷati* ih, tj. nabosti u zemlju. *Fl'anci* (*Pflanze*) "sadnica" paprike ili rajčice se kupuju i zatim *pres'oajaju* "presađivati" u vrtu. Postoji i germanizam *prep'eḷcati* (*pelzen*), no on nema nesvršeni ekvivalent pa ga se rjeđe koristi.

Za ljudsku prehranu služi i *l'ubenica* "turska tikva". Ona se prži u pećnici. Ne smije u sebi imati previše vlage jer onda nije ukusna (reklo se da je *puśc'ona*: prid. trp. od *puśc'ati* "pomokriti").

Vanjski tvrdi omotač kupusa i zelja koji se prije pripreme za jelo treba skinuti zove se *lupuš'ina*. Njihova tvrda stabljika zove se *st'ěbly*, a zabilježena je i zbirna imenica *steb'ěje* (*S'ŏ šal'ŏtu sŭ mĭ p'ŏžĭ pŭj'ělĭ, s'amŭ stab'elĭe je ŭst'alŭ.*).

Žitarice

Zastupljenost žitarica na međimurskim poljima ne može se mjeriti sa zastupljenosti kukuruza. Razlog za takvu tradiciju česti su magloviti i vlažni dani, ne samo u proljeće nego i ljeti. Taj vlažan zrak uzrokuje na žitaricama bolesti *pep'ělnicu* i *x'ržŭ*. Ako je žitarice jače zahvatila pepelnica, zrno u klasju bilo je tako sitno da se nije moglo odvojiti od stabljike. Ljudi se rekli da je *m'ěgla sp'ila z'rĕne*. Od žitarica su zabilježene *pšen'ica*, *x'rš* "raž", *j'ěčmen* (DD i PO - *j'ačmen*) *xajd'ina* "heljda" (kod Međimuraca jako je popularna *xajd'inska k'aša*), *pr'osŭ* i *z'ŏp* "zob" (danas se više ne sadi, a nekada je služio kao prehrana za konje - kod siromašnijih se čak i slama od zobi sjeckala i pomiješana sa stočnom repom služila u istu svrhu). Prije pojave suvremene mehanizacije žitarice su se sijale *sej'ačŭm* "slamnata ovalna posuda za sijanje". *č'elĭŭ* "odvajati zrno žitarice od stabljike" se tako da se na gumno u štaglju postavila vinska bačva i snopom se žita njime udaralo po bačvi sve dok zrnje ne bi ispalo iz klasja. Zrno raži najlakše se odvajalo pa su je seljaci sijali mnogo više nego pšenice, ječma ili zobi, a prednost raži je i ta što je *xrž'ena m'ela* vrlo pogodna za miješanje s kukuruznim brašnom u pečenju kruha, a ima i mnogo dulju i čvršću slamu koja se uz *trst'iku* najčešće upotrebljavala za *š'ŏpaĕne* krovova. Kad *č'elĕnem* više nije išlo zrnje iz snopa, snop se raširio i *vej'ačŭm* (SM- *vĭj'ača*) se *t'ŏkŭ* (SM - *p'ulati*) po njemu. Istučeno se snoplje naslagalo po ponjavi i još se *c'ěpĭma* "alat koji se sastoji od jednog štapa dugog 180 cm, za koji je na vrhu zavezan *cep'ić* - kraći štap duljine oko 100 cm" udaralo dok iz snopa nije izašlo sve zrnje. Kad je žito bilo *šč'elĕny*, zrnje se presijavalo na *reš'ětu* kako bi se odvojilo od većih primjesa. Izrešetano se zrnje dalje čistilo na vjetru ili strojevima koji su se zvali *v'ěterĭekĭ*. Prije drugog svjetskog rata počeo se upotrebljavati *tr'ĭjer* (SM - *tr'ĭjar*) "stroj za odvajanje kukolja iz pšeničnog ili raženog zrnja". Bio je na ručni pogon. Kao ostatak kod vršidbe pšenice ostaje *terj'e* (DD - *ter'ĭje*) "trina".

Ražena se slama vezala u cjeline zvane *r'itke*. Zobena, ječmena i pšenična slama koristila se za stelju koja se stavljala pod svinje, krave i konje. Plijeve od ječma i brkate pšenice koristile su se, pomiješane s blatom, za mazanje zidova nastambi i guvana. Požeto klasje pšenice slagalo se u *križ'ŏke* koji su se obično sastojali od 20 snopova.

Životinje

Ako se na polje ili šumu išlo samo s jednom upregnutom kravom ili *k'onŭm* (Štrigova - *k'uj*), reklo se da se ide *'anšpanĭk*. U Svetom Urbanu zabilježeni su termini *s'ěbešĭ* i *ŭds'ěbešĭ*. *S'ěbešĭ* je konj ili krava na strani gonica zaprege, a *'odsebešĭ* na njegovoj suprotnoj strani. Vučne životinje tjerale su se *b'ićŭm* (Selnica - *pŭgaj'ača*). Drška *b'ića* zove se *b'ićka*, a dio kojim se udara *b'ikŭviča*. *B'ikŭviča* se obično radila od tetive iz buta bika. *Žl'ak* je dodatak biču koji je pucketao. Ako je seljak previše udarao vučne životinje, na tijelima su im bile vidljive *č'urke* "masnica od udaranja bičem".

Životinje su se timarile *čes'alum*. Njime se skidala velika narasla dlaka, ali i uz kožu zarasli izmet.

Stara se krava pejorativno nazivala *x'orgum*. *Lefet'ērka* se nazivala mršava, ali zdrava i vrlo živa krava te zbog toga vrlo pogodna za vuču (*v'ožna kr'ava*). U Kotoribi je zabilježen naziv za kravu odmilja: *b'ęca*. Krava koja je imala mlijeko nazivala se *d'ojnom kr'avum*.

Dio jarma koji se učvrstio na vrat krave i podešavao prema debljini vrata zove se *j'ęrmenek*. (*Ft'ękni kl'ina f j'ęrmenek f p'rvu pr'ęlu*.). Kravi se za vrijeme vuče stavljala žičana naprava koja se zvala *k'orpića* i koja je služila kako krava ne bi pasla putem ili pojela nešto što ne bi smjela.

Od bolesti krava zabilježio sam *k'ęx* – vrsta dišne bolesti.

U štali se pod krave i konje stavljao *n'oštij* "nastor" (SM - *n'oštij*; PO - *n'oštij*). Svaki je dan ispod njih trebalo *sn'ožiti* "čistiti".

Nastamba za kokoši zove se *k'oćak* (Štrigova - *k'urićjak*, PO - *k'oćek*; Podbrest - *k'oćjak*).

Vrlo je mnogo uzvika vezanih za komunikaciju sa životinjama. U vuči je posebice mnogo uzvika: uzvik za skretanje konja ulijevo je *č'uxaj(c)* (SM - *x'ř*, Goričan - *c'uj*), a za udesno *x'ajc*. Za skretanje krava ulijevo služi izvik *č'alij*, a za desno *x'ok* (SM - *x'op*). Krave su se tjerale uzvikom *'ajda*, a konji *ž'ija* (DD - *x'i*, Vularija - *g'ija*). Naredba kravi da se makne je *x'umi* (Goričan - *x'eki*), a da digne nogu jer je stala na nešto *n'ugy*. Naredba kravama da stanu je *'ęxa* (DD - *x'ęxa / x'oxa*; SM i Kotoriba - *'oxa*). Naredba da se konji i krave okrenu prema natrag je *c'urik* (SM *'ejki*; Goričan - *x'eki*). Vidljivo je da je terminologija vezana uz krave mnogo bogatija nego za konje jer su konje imali samo bogatiji gazde.

Svinje su se dozivale *c'uki*, *c'uki* (DD - *g'udi g'udi*, Kotoriba - *g'uc-g'uc*, Vularija - *g'ujdi-g'ujdi*; SM - *p'ajcu-p'ajcu*). Tjerale su se uzvikom *x'ujš* (Mala Subotica - *x'ujš*; SM - *x'uj*). Zabilježeno je dosta glagola kojima se oponaša glasanje svinja: *xr'oktatij* (PR), *kr'oftatij* (SM), *r'oktatij* (DD), *kr'optatij* (Totovec), *kr'oščatij* (Nedelišće), *r'oščatij* (Praporčan), *r'oktatij* (PO).

Za razdoblje izražavanja spolnog nagona životinja zabilježeni su sljedeći termini: svinje se *b'učęy*, krave se *g'onijy*, a konji se *xr'uvajy* (potvrđeno samo u SM). Za odraslog mužjaka svinje od Podturna na zapad Međimurja upotrebljava se hungarizam *kanž'qr*¹⁵ "nerast" dok se u cijelom donjem poddijalektu upotrebljava slavenska riječ *mar'ostec* (promjena *n > m*).

Kokoši (hipokoristik *č'ućike*) spavaju u *k'oćaky* "kokošinjac" (PO i SM - *k'oćek*; u Podbrestu *k'oćjak*). Najčešći su nametnici na kokošima vrsta uši koje se zove *t'ękuty*.¹⁶ Uzvikom *č'en č'en* kokoš se potaknula da napne stražnje mišiće kako

¹⁵ Ung. *kanász* 'Schweinehirt'; - sichere Belege seit 1589 (TESz), abgeleitet aus *kan* 'Eber' mit dem Suffix der Berufsamen -*ász*, -*ész*, wie *xalász* 'Fischer', *vadász* 'Jäger', *kertész* 'Gärtner'. Ursprungs des Grundwortes nicht geklärt. (Hadrovics, 1985: 290)

¹⁶ Ung. *tetü* 'Laus', belegt seit etwa 1395, finnisch-ugrisches Erbwort. Nicht begründet ist die Annahme in AkRj, *tekut* sei ein genuen slawisches Gebilde zum Verbstamm *tek*. Hadrovics, 1985: 499

bi se lakše provjerilo opipom hoće li uskoro snijeti jaje. Dva su uzvika za njihovo tjeranje: oštrij je *x'ęš* (PO - *x'aš*), a blaži *c'ę* (tjeranje u određenom pravcu). U Štrigovi postoji naziv za kokošji izmet: *k'urečjak*.

Zabilježeno je dosta naziva za glasanje peradi i njihovo dozivanje. Patke su *b'ekale* (DD - *x'ęptati*; PO i SM *beg'ętati*). Doziva ih se *li-li-li* (Otok - *l'ila-l'ila*). U D. Vidovcu zabilježen je uzvik *r'ac-r'ac* za tjeranje pataka. Purani se dozivaju *p'ur-p'ur*. Guske *g'očęju* (PO - *g'ořkatı*). Uzvik za tjeranje guski je *ž'uga-ž'uga* (DD - *b'i-b'i*).

4. IZBOR IZ RJEČNIKA POLJOPRIVREDNOG LEKSIKA MEĐIMURSKOG DIJALEKTA

Načela za izradu rječnika leksika međimurskog dijalekta:

- a) Ako u paradigmi nema druge naglasne promjene ili promjene kvalitete osnovnog samoglasnika, za imenice i pridjeve donosi se samo genitiv jednine, a za glagole 1. l. prezenta.
- b) Kod leksema koji su potvrđeni u govoru Preloga (ishodišnom punktu) ne navodi se mjesto potvrde. Ako postoje ekvivalenti u drugim govorima, iza oznake *v.* nabrajaju se svi ekvivalenti. Kod svakog pojedinačnog ekvivalenta postoji gramatička obrada, a uvijek izostaje značenje i u većini slučajeva rečenična potvrda (osim ako je rečenična potvrda iz punkta u kojem je ekvivalent potvrđen posebno zanimljiva ili ako je riječ o frazemu). Oznakom *v.* se s ekvivalenta upućuje na primjer iz temeljnog punkta. Ako se na kraju rječničkog članka navodi mjesto / mjesta u kojem / kojima je natuknica potvrđena, a nema uputnice *v.*, to znači da u Prelogu taj leksem nije potvrđen.
- c) Kod botaničkih naziva nastoji se, ako je poznat ekvivalent na standardnom jeziku, u zagradi napisati i latinski naziv.

b'otva b'otve f. (Sv. Martin) *v. b'ętva*

b'ętva b'ętve f. stabalce neke sadnice. *Kr'uza se t'rdų drų'i na b'ętvi. v. b'otva*

f'ašije f'ašija n. uredno složeni snopovi dijelova otpalih grana i suharaka skupljenih po šumi. *X'oda pu tr'ataj pu'b'irati v'ęexje i 'unda t'o d'oma sl'ože vy f'ašije.* (Selnica)

xal'ovi xal'ovuęa adj. neplodan – o zemlji. *Pr'odal bym t'o z'emų. Xal'ova je i n'igdyr n'išt ne zr'ošte. usp. jal'ovy*

xıtv'olen xıtv'olnuęa adj. slabo razvijen – o biljci. *N'ękak je xıtv'olna t'o kųr'uza. Sl'abų bymų br'olı 'ovu l'ętu.*

xr'oktati xr'okčem impf. roktati. *Sv'ine xr'okęęju. 'Idı ıx naxr'oni. v. kr'ořtati, r'oktati, kr'optati kr'ořčati, r'ořčati, r'okati.*

jal'ovi jal'ovuęa adj. neplodan – o stoci. *Kr'ava je jal'ova. B'omu ju pr'odali. usp. xal'ovi*

kalamp'ęr kalamp'ęra m. = *kųmp'ęr, v. kųlymp'ęr*

kanų'qr kanų'qra m. (Podturen, Sveti Martin). *v. mar'osec*

kulymp^uer kulymp^uera m. (Murski Križevci) v. *krump^uer, kalamp^uer*

kr'oftati kr'oščem impf. (Sv. Martin). v. *xr'oktati*

kr'optati kr'općem impf. (Totovec). v. *xr'oktati*

kr'oščati kr'oščem impf. (Nedelišće). v. *xr'oktati*

krump^uer krump^uera m. krumpir. *Z'utra p'emo sk'opat krump^uera; c'elji krump^uer* (krumpir kuhan s ljuskom); *krump^uer v teps'iji* (s vrhnjem i jajima pečen krumpir). = *kalamp^uer*; v. *kulymp^uer*

l'ilek l'ilka m. (D. Dubrava) v. *sl'ok*

mar'osec mar'osca m. nerast. *Z'utra bumy tjr'ali sv'inju mar'oscu.* (D. Dubrava, Prelog). v. *mar'ostrec, kanž'or*

mar'ostrec mar'ostreca m. (Murski Križevci). v. *mar'osec*

n'ostil n'ostila m. (Sveti Martin, Murski Križevci). v. *n'ostulj*

n'ostij n'ostija m. stelja. *Pusn'ožila sam št'alu. V'e 'išće s'amij n'ostija d'ennem.* v. *n'ostil, n'ostir.*

n'ostur n'ostura m. (Podturen). v. *n'ostulj*

p'aša f. paša. *N'3gda su d'eca t'irala kr'ave na p'ašy.* v. *p'ašća*

p'ašća f. (Murski Križevci) v. *p'aša*

pećen'ica pećen'ice f. za kuhanje i pečenje vrlo pogodna vrsta kukuruza sitnijeg klipa. *Duk se k'uxala pećen'ica, s'e je d'išalu pu gr'untu.*

per'ika per'ike f. pirika – vrsta višegodišnjeg travnog korova (A. repens). *Duk k'opaš per'iku, tr'eba gli'b'oku z m'otikum zas'eči ka jji pus'ičeš kur'ene.*

r'okati r'oćem impf. (Podturen). v. *xr'oktati*

r'oktati r'okćem impf. (Donja Dubrava). v. *xr'oktati*

r'oščati r'oščem impf. (Praporčan). v. *xr'oktati*

sl'ok sl'oka m. slak – vrsta puzajućeg korova (Convolvulus arvensis). *S'o je kur'uza spleč'ena sl'okum.* v. *l'ilek*

v'ixje v'ixja n. dijelovi otpalih grana i suharcu koji su se skupljali po šumi, a služili su za potpaljivanje vatre u peći. *Dun'esi v'ixje za j'utru ka bum m'ela s č'iem vj'utru k'uriti.* v. *f'asije*

zaper'ičiti se zipper'ičim se impf. obrasti zemlju – o pirici. *C'ela se z'eმა zipper'ičila. Št'o jū b'o k'opal?*

zapr'eći zipper'egnem impf. zapregnuti. *Zapr'egni kr'ave i 'idemo n'apole!* v. *žapr'eći*

žapr'eći žapr'egnem impf. (Murski Križevci) v. *zapr'eći*

LITERATURA

- Đuro Blažeka, 2008: *Međimurski dijalekt (Hrvatski kajkavski govori Međimurja)*, Matica hrvatska, Čakovec.
- Dalibor Brozović, 2004: "O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini", *Suvremena lingvistika*, broj 57-58, Zagreb, 1-12.
- Nikola Fink, 1954: *Imenik znanstvenih naziva životinja obrađenih u Rječniku narodnih zoologičkih naziva (Vodozemci-Gmazovi-Ptice-Ribe) M. Hirtza / sastavio Nikola Fink*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Božena Frankowska - Kozak, 2002: "Methods of nominating in animal proper names (Zoonyms)", *Respectus Philologicus 1 (6)*, Kaunas, 2002, str. 93-101.
- Károly Gadaný, 1993: "Poljoprivredni leksik u govoru pomurskih Hrvata", *Studia Slavica Savariensia*, br. 1., Szombathely, 1993, str. 46-49.
- László Hadrovics, 1985: *Ungarische elemente im Serbokroatischen*, Budimpešta.
- Miroslav Hirtz, 1928: *Rječnik narodnih zoologičkih naziva, Knj. 1: Dvoživci (Amphibia) i gmazovi (Reptilia)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Miroslav Hirtz, 1941: *Rječnik narodnih zoologičkih naziva, Knj. 2: Ptice (aves)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Miroslav Hirtz, 1956: *Rječnik narodnih zoologičkih naziva, Knj. 3: Ribe (Pisces)*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- August Kováčec (ur.), 1996: *Hrvatski opći leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Tomislav Lipljin, 2002: *Rječnik varaždinskoga kajkavskoga govora*, Varaždin.
- Ivan Večenaj – Mijo Lončarić 1997: *Rječnik govora Gole: srednjopodravska kajkavština*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Franc Novak, 1996: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, Murska Sobota.
- Josip Ritz, 1996: *Hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski agronomski rječnik s latinsko-hrvatskim indeksom*, Školska knjiga, Zagreb.
- Velimir Piškorec 2001: *Germanizmi u podravskom dijalektu*, Doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- Velimir Piškorec, 2005: *Georgiana: Rasprave i ogleđi o đurđevečkom i hrvatskokajkavskoj književnosti*, Zagreb.
- Antun Radić, 1897: "Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu", *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Knj. 2, str. 1-88.
- Edmund Scheneeweis, 1960: *Deutschen Lehnwörter im serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin.

Petar S k o k, 1971-1974: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* / Petar Skok; uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971-1974. - 4 sveska.

Mate Š i m u n d i ć, 1975: "O poljoprivrednom rječniku", *Jezik*, Zagreb, 1975, str. 124-126.

Juraj Š o n j e, 2000: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Školska knjiga, Zagreb.

Ivan Š u g a r, 1977: *Botanički rječnik: Latinsko-hrvatski i hrvatsko latinski*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

Branka T a f r a, 2005: *Od riječi do rječnika*, Školska knjiga, Zagreb.

Ivan V e č e n a j – Mijo L o n č a r i ć, 1997: *Rječnik Gole*, Zagreb.

Stephen W a r c h o l, 1993: *Kwestionariusz do badania zoonimi ludowej w Polsce: (na tle słowiańskim)*, Lublin.

VORSCHLAG FÜR DIE AUSARBEITUNG EINES WÖRTERBUCHES DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN TERMINOLOGIE IN DER MUNDART VON MEĐIMURJE

ZUSAMMENFASSUNG

In dieser Arbeit schlägt der Autor eine Konzeption zur Ausarbeitung eines Wörterbuches der landwirtschaftlichen Terminologie in der Mundart von Međimurje vor. In der Einführung bespricht der Autor die Ursachen für die mangelhafte Darstellung der lexikalischen Einheiten aus diesem thematischen Bereich in den Mundartwörterbüchern und betont die Notwendigkeit einer möglichst baldigen wissenschaftlichen Beschäftigung mit diesem Thema. Der Autor schlägt zwei Grundprinzipien bei der Bearbeitung solcher lexikalischen Einheiten vor: 1. das onomasiologische Prinzip und 2. das semasiologische Prinzip. Beim onomasiologischen Prinzip sind die Begriffe in den einzelnen, nach semantischen Feldern betitelten Artikeln sinngemäß mit dem Titel verbunden. Beim semasiologischen Prinzip reihen sich die Lexeme in alphabetischer Reihenfolge an. Bei der Explizierung der sprachlichen Eigenschaften der berücksichtigten Lexeme und bei den Angaben über deren topographische Ausbreitung werden die Sätze aus dem landwirtschaftlichen (Fach-)Kontext als Demonstration herangezogen. Die beiden Prinzipien werden durch zahlreiche Beispiele aus dem analysierten Korpus veranschaulicht. Das Korpus ist auf vier ausgewählte topographische Punkte in der Mundart von Međimurje bezogen: auf Prelog, Donja Dubrava, Podturen und Sv. Martin.

SCHLÜSSELWÖRTER: *landwirtschaftliche Terminologie, die Mundart von Međimurje, Mundartwörterbücher, Onomasiologie*

PRILOG

- Abšisati- pf. Izblijediti *Zaka pa ti ko bogic nosiš abšisane gaće?*
 Ajda- part. Povik za kravu *Ajda, Perga. Daj fletneše potegni.*
 Auzrikati- pf. Izaći iz vojske *Moj dičko je gli vezda auzrikal.*
 Ažutant- m. pomoćnik *Tje ažutant se je praf zvlekiu z svojim dobroćinstvimi.*
 Balta- f. sjekira *S to baltico je posekiu pou šume.*
 Bajniti se-impf. hvaliti se *Ta baba se još djn denis bajni makar ima 200 let.*
 Bažul- m. grah *Božji bažul pak samo negda morali jesi saki djen.*
 Bažulek- m. bosiljak *Jo, kak tje bažulek lijepo diši.*
 Biber- m. papar *Tje vrag je poni bibera, cjlj jezik bu mi zgureu.*
 Bidrica- f. posuda za kruh *Tu v bidricu naljej tjsto i deni peč.*
 Biflati- impf. učiti napamet *Cjelo leto se moram biflati za škoulu.*
 Biksati- impf. laštiti cipele *I japuve cipele sam muorala biksati za nedelnu mešu.*
 Blago- n. stoka *Cjelo letu pelam blago na pašu.*
 Blagoroden- adj. plodan *Naša ledina je letos bila blagorodna kak nigdar do ve.*
 Brjeja- adj. skotna *Naša prsica je brjeja i zgleda da bu mela pono odojko.*
 Bzikati- impf. buljiti u koga *Ta baba furt bziče vu me.*
 Cafuta- f. kurva *Poslal je k vragu to staru cafutu.*
 Canek- m. krpa, dronjak *Marička navek krpa canke jer je fest velka bokčija.*
 Carta- f. maza *Ti si baš prava maza, sam se šmajhaš okoli mame.*
 Cekin- m. zlatnik *Una ima kraluša z cekinof.*
 Cifra- f. brojka *Tulike cifre ni neznam prečitati.*
 Cifranu-adv. kićeno *Blaž baž zna cifranu pripovedati.*
 Cima- f. korijen *Cima toga drača je baš velka.*
 Cipika- f. mala cipelica *Jožuva malička ima najlepše cipike f sele.*
 Cokule- f. cipele *Ste vidli kakve cokule Barica vleče na nogami?*
 Cufati se- impf. raspadanje niti *Cjela nuova ubleka mi se scufala.*
 Cukur- m. šećer, bombon *Da bi bar ve de imjela zeti jenuga cukura.*
 Česati- impf. češljati *Mama me saku večer počeše i splete mi kitu.*
 Čmela- f. pčela *Čmela me fpičila v nogu i ve jedva hodim.*
 Čudaj- adv. puno *Već je čudaj ljet prešlo odkak sam udišla v zamuč.*
 Deca- f. djeca *Deca cjeli djen biže ukoli i paze na blago.*
 Detela- f. trava *Čuče imaju najrajše detelo.*
 Dežd- m. kiša *Tje dežd curi već tri dneve i nikak da prestane.*
 Dogegati se- pf. sporo hodati *Stara Gradičekova se jedva dogegala na mešu.*
 Dojaditi- pf. dozlogrditi *Već mi je dojadilo tuo stalnu tračaje mladi puc.*
 Dopasti- pf. pripasti. *Juru je dupalo pou japuvega grunta.*
 Drejfati- pf. impf. udariti (jako) *Što bi vupau prijeti drejfanu loptu?*
 Faldati- impf. nabirati tkaninu *Mama mi je nafaldala nuovu robaču.*
 Falen- adj. hvaljen *Felen bodi Jezuš Kristuš.*
 Fkaniti se- pf. prevariti se *Fkanil sem se kak zajni bedak.*
 Fortuf- m. pregača *Nuovi fortuf mi je našiti z žotimi cvjeti.*

- Fpotiti-pf. nagovoriti *On je mene na zlo fpotil, a nis ni znala.*
 Fseči-pf. dosegnuti *Jedva sam fsegel zajnu granu črješe.*
 Gebis-m. umjetno zubalo *Gebis mi se stalnu ufnava i vun curi.*
 Glanc-m.sjaj *Vudrila je glanc tak da se vse blešči kak špigel.*
 Glunta-f.nakupina *Gluntu krvi je plunau dok su se zbili.*
 Gojcik-m. svinja *Daj potiraj gojcike f kotec !*
 Hakeu-m.kuka *Na hakeu si je ubesiu i gaće i glaće i bluzu i škrlak.*
 Halosni-adj.proždrljiv *Da si nije tak halosni te nej ve želodic bulel.*
 Hamapus- m.nakovanj *Tje je tak jaki da hampusa more zdići.*
 Hasin-f.korist *Ak već rintaš, rintaj za hasin.*
 Hasniti- impf.raditi *Cijelo ibugu večerku smo hasnili kaj mravli.*
 Hapluvati se- impf. primati se *Ne hapluj se f ono kaj ne razmeš.*
 Hapsiti-impf. uhićivati *Za sitnice su bili hapšeni po kmici.*
 Hendravic- m.neuredan čovjek *Hendravic je i f poslu i f življenju.*
 Jeknuti- pf. udariti *Tak me je jeknul kaj sam se zvezde vidiju.*
 Jopec-m.majmun *Jopec jeden daj se zberi.*
 Kaslin-m.ormarić *F tom kaslinu su skrivali se peneze.*
 Kažipot-m.putokaz *Kažipot je biu krivu ubrnati pa sam krivo udišiu.*
 Keliti-impf.lijepiti *Kniga neje klamana nek kelena.*
 Kesnu-adj.kasno *Tuo letu su jesenski diždi baš kesnu došli.*
 Klaruš-f.ogrica *Dičko mi je na pruščeju kupiu nuovi črleni klaruš.*
 Konec-f.kraj *Ve je konec sjem ljepim dnevum. Snjeg bu počeu cureti.*
 Kričati-impf.vikati *Joža je kričau ka ga je cjelo selo čulo.*
 Kržlavi-adj.nejaki *Naša telica je tak nekakva kržlava.*
 Kurnak-m.kokošinjac *V kurnaku oče spati 10 kokoši, a ostale spe vuni.*
 Lajbek-m.prsluk *Jura je baš biu fajni v nuovom črnem lajbeku.*
 Lehkotiti-impf.olakšavati *Lehkotil je bolečine svoji dragi.*
 Lukati-impf. gledati *Jana je lukala Iveka saki djen iza plota.*
 Luzati-impf.ljuštiti *Saku večer pri sosedima luzamu tikvene kuščice.*
 Mahalojka-f.psina,podvala *Sikakve mahalojke spodelavaju z dečicimi.*
 Maher-m.stručnjak *On je baš pravi maher vu svojemu fahu.*
 Mandl-m.lutak *Igraju se z mandlima i misle da su v kazališču.*
 Maža-f.velika vreća *V maže smo sipali kuruzu i pšenicu.*
 Meščan-m.mještatin *Ti njesi meščan, ti si nekvi dotepenec.*
 Muzara-f.krava,ovca... *Krava muzara zlata vredi.*
 Nabajati-pf.svašta napričati *Nabajal je sega vruga i kajkaj.*
 Nadebelo-adj. naveliko,uvelike *Ve pa je nadebelo nadrapal.*
 Nalarfati se-pf.maskirati se *Nalarfala se je kaj je bila kak pravo strašilo.*
 Naočnjak-koža za glavu konja *Niš ne vidiš vu stranu kak da imaš naočnjak.*
 Nucati-impf.trošiti,koristiti *A je još za nucati ta tva motika ?*
 Oblajavati-impf.ogovarati *Oblajavana buš sikak, i ovak i onak.*
 Oblokati se-pf.napiti se *Ti dedi su se oblokali kak kakvi prasci.*

- Odoka-adv.otprilike   *Ovak odoka ima trist ljet.*
 Ofrknuti-pf.ogrnuti   *Ofrkni si šala ukoli vrata kaj ti ne zima.*
 Ortak-m.suradnik   *Ortak mu je pobegiu z sjemi pinezi.*
 Oznaniti-pf.javno reći   *Moraš tuo baš cjelomu svjetu oznaniti?*
 Paža-f.trava   *Da vmerjem, pod pažu bodo me zakopali.*
 Peršona-f.značajna osoba   *Predsednik mjesnoga odbora je peršona.*
 Plout-m.ograda od letava   *I na ploutu je nekaj pisalu da su se ženili.*
 Pohrustati-pf.pojesti stari kruh   *Pohrustala sam tou kuoru 3 dneve staru.*
 Praf-adv.baš tako   *Praf je tak kak ti veliš.*
 Prekosati-pf.prožvakati   *Prekoši ti špagu i ojdi v rit.*
 Prhnuti-impf.trunuti   *Ostavi tuo nek prhne, bo dobro za gnoj.*
 Pucka-f.djevojčica   *Janina pucka je praf velika i ljepa zrasla.*
 Regnmantl-m.kabanica,baloner   *On ima novi regnmantl kaj znači da nje tak buogi.*
 Sciganiti-pf.dobiti na prijevaru   *Sciganil je peneze i ve se puše f prsi.*
 Sigda-adj.u svako doba,stalno   *Reči ve je ili nje za sigda.*
 Skapavati- impf.umirati   *Skapavali smo od žeje da smo ukapali kuruzu.*
 Skipeti- pf.iskipjeti   *Ves bažol mi je skiperu pa niš nesmo jeli.*
 Skrenkati-pf.uznemiriti   *Muoram mu reći tuo, a nebi ga štel skrenkati.*
 Skubsti-impf.čupati   *Puskubla sam ves drač z zemle.*
 Spahati-pf.odvojiti smeće od žita   *Mama je spahala i puspravila pšenicu.*
 Stihoklepec-m.pisac   *Ja te stihoklepčeve gluposti niš ne razmem.*
 Strefiti-pf.pogoditi   *Strefila ga je velika nesreća, al je preživiu.*
 Štacun-m.đučan   *Idi f štacun i pazi kaj se peneze ne putrušiš.*
 Tancati-impf.plesati   *Cjlu nuoc smu tancali ka noge njesam poznala.*
 Tat- m.lopov   *Tat nam je so žito odnesiu.*
 Trdi- adj. tvrdi   *Tje seljački kruh je trdi kak kamen.*
 Trviti se- impf.svađati se   *Trviju se radi sitnic.*
 Ufati se-impf. nadati se   *Ja se ufam samo vu se i f Boga.*
 Vduž-adv.uzdužno   *Poklo je vduž i poprek.*
 Vnašati-impf.unositi se   *Se to moraš v knjige vnašati?*
 Vuto-adv.u taj čas   *Vuto je došiu on i se čul.*
 Vužgati-pf.zapaliti   *Vužgala nam se sa slama na zemli.*
 Zabeči-pf.ostati bez zraka   *Se mi je zabeglo da sam ga vidla.*
 Zagnuriti-pf.zaroniti   *Raca je zagnurila glavu pod vodu.*
 Zaklati-pf.ubiti   *Zaklali su ga kak svinče na vugradu.*
 Zanovertati-impf.zanovijetati   *Ona celo vreme zanoveče za nuovu haljinu.*
 Zatitrati-pf.zatreperiti   *Zvezde su zatitrane kak da im je zima.*